

ДІАГНОСТИЧНІ ОЗНАКИ ФОРМ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ КОРПУСУ ОПЕРАТИВНО- РАПТОВОЇ ДІЇ ПРИ РІЗНИХ ВИДАХ МОРАЛЬНО-ПСИХІЧНОГО СТАНУ

Цільмак О. М.

Автор у статті обґрунтовує необхідність використовувати термін “морально-психічний стан” замість “морально-психологічний стан”. Визначає два види морально-психічного стану працівників корпусу оперативно-раптової дії - функціональний та дисфункціональний. Описує форми поведінки при різних видах морально-психічного стану. Зокрема, при функціональному морально-психічному стані виділяє такі правомірні форми поведінки працівника КОРД - високопрофесійну, раціонально-прогностичну, вичікувальну; при дисфункціональному - примусово-мобілізаційну, апатичну, шаблонно-інструктивну, панічну, агресивно-домінантну. Надає чіткі варіанти прийняття рішень працівником та поведінкові та фізіологічні діагностичні ознаки вищезазначених форм поведінки

Ключові слова: морально-психічний стан, функціональний морально-психічний стан, дисфункціональний морально-психічний стан, форми поведінки, прийняття рішень, працівники поліції КОРД, поведінкові діагностичні ознаки, фізіологічні діагностичні ознаки

The author in this article substantiates the necessity of usage morally psychiatric condition instead of moral psychological one. There are determined two types of morally psychiatric condition the workers of operating abrupt corpus - functional and dysfunctional. The author also describes the forms of behavior under the different types of morally psychiatric condition. Particularly, under the functional morally psychiatric position, the author emphasizes such legal forms of behavior the worker of operating abrupt corpus - high professional, rationally prognostic, under the dysfunctional - compulsory mobilization, torpid, stereotype instructive, panic, aggressively dominant. The author provides precise behavior and psychological diagnostic features of previously mentioned behavior's forms and the variants for decision making.

Key words: morally psychiatric condition, functional moral psychiatry condition, dysfunctional moral psychiatry condition, forms of behavior, decision making, operating abrupt corpus police workers, behavior diagnostic features, physiological diagnostic features.

Актуальність. Службово-бойова діяльність працівників Національної поліції України корпусу оперативно-раптової дії (“КОРД”) в основному протікає в надзвичайних умовах. Так як, основними завданнями КОРД є [1]: 1) розробка, підготовка та проведення спеціальних операцій із захоплення небезпечних злочинців; 2) припинення правопорушення, що вчиняються учасниками злочинних угруповань; 3) звільнення заручників; 4) здійснення силової підтримки під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів забезпечення кримінального провадження; 5) надання підтримки ін-

шим підрозділам поліції з метою забезпечення переважаної вогневої потужності над правопорушниками; 6) участь в антитерористичних операціях, що проводяться Антитерористичним центром при Службі безпеки України 7) вивчення, узагальнення вітчизняного та іноземного досвіду, а також методики роботи аналогічних закордонних підрозділів у цьому напрямку роботи; 8) забезпечення здійснення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Слід зазначити, що на процес ефективного вирішення працівниками поліції КОРД службово-бойових завдань (в тому числі і на прийняття професійно важливих рішень) дуже сильно впливає таке психологічне явище як морально-психологічний стан. Зазначена наукова категорія складається з двох дефініцій - “моральний” та “психологічний”. Щодо складової “моральний”.

Мораль здійснює універсальний вплив на життя людини і суспільства в цілому, що проявляється через реалізацію основних соціальних функцій регулятивної, оціночної, ціннісно-орієнтуючої, пізнавальної, виховної та ін.). Іншої подібної форми соціальної регуляції в суспільстві не існує [2, с.187].

У структурі характеру особистості представлені два різновиди моральних характеристик, а саме: 1) особистісні моральні характеристики (моральні якості, моральні уміння, моральні принципи, моральні установки, моральний стан, моральні судження, моральні почуття, моральні цінності тощо) та 2) соціальні моральні характеристики (моральні норми, моральні правила, моральні звичаї тощо) [3].

Тобто складова дефініції “моральний” визначає, що особистісні та соціальні моральні характеристики проявляються у двох особистісних сферах: 1) морально-допустимої або морально-недопустимої; 2) абсолютно-допустимої або абсолютно-недопустимої.

Хотілося би наголосити, що вживання у науковому обігу такої категорії як “психологічний стан” є не коректним. Так як в основному це стосується саме психічного стану, як особливої психологічної категорії, яка об’єднує різні психічні явища, що характеризують психіку людини. Саме психічний стан детермінує певний рівень психічної діяльності особистості, яка проявляється в її підвищеній або пониженій активності. Отже, на нашу думку, наукову категорію “морально-психологічний стан” слід називати саме “морально-психічний стан”. Тому, у подальшому у статті ми будемо використовувати саме термін “морально-психічний стан”.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Здебільшого явищу “морально-психологічний стан” присвячені праці: Варія М.И., Балаяна О.І., Говорухи В.В., Дьяченка М.І., Зельницького В.А., Каширіна В.П., Криворучка П.П., Московчука Ю.А., Попова Д.Г., Ягупова В. В. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Слід підкреслити, що з точки зору юридичної психології,

грунтовних наукових напрацювань стосовно діагностичних ознак певних форм поведінки при певних видах морально-психічного стану працівників КОРД не має. Тому, це й буде метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Морально-психічний стан це особистісний настрій працівника поліції КОРД на даний момент часу і в конкретних умовах службово-бойової діяльності.

Морально-психічний стан є інтегральним психічним явищем, яке обумовлюється комплексом психічних процесів, станів і властивостей працівника поліції КОРД. Його можна класифікувати у залежності від: 1) модальності (позитивний, негативний, нейтральний); 2) емоційного тону вражень (відчуття задоволення, відчуття незадоволення); 3) інтенсивності прояву (стійкий, мінливий, помірний); 4) форми його прояву (зовнішній, внутрішній, прихований); 5) тривалості переживання (довготривалий, короткочасний, пролонгований); 6) кількості осіб, які його переживають (одноосібний, груповий, колективний); 7) динаміки переживання (піднесений, занепадницький, апатичний, стабільний); 8) глибини переживання (глибокий, поверхневий); 9) чинників виникнення (об'єктивно-обумовлений, суб'єктивно-обумовлений, об'єктивно-суб'єктивно-обумовлений).

Отже, морально-психічний стан є динамічним, складним, системним, багатofакторним, багатовимірним, інтегральним психічним явищем.

Аналізуючи практику службово-бойової діяльності працівників Національної поліції ми можемо констатувати, що є два різновиди морально-психічного стану - функціональний і дисфункціональний.

Де, функціональний морально-психічний стан працівника поліції КОРД - це настрій особи стосовно вирішення конкретних завдань службово-бойової діяльності, тобто відчуття функціональної, психологічної та бойової готовності до дій.

Функціональний морально-психічний стан - це стан когнітивної, вольової та емоційної сфер особистості працівника поліції КОРД, що обумовлюють його здатність: а) усвідомлювати значення власних дій та керувати ними; б) виконувати професійні функції на високому рівні; в) миттєво мобілізувати себе та налаштувати на швидке вирішення конкретних завдань службово-бойової діяльності.

Дисфункціональний морально-психічний стан працівника поліції КОРД - це негативне інтегральне психічне явище, яке стає перешкодою для особистісного настрою щодо вирішення конкретних завдань службово-бойової діяльності.

Слід зазначити, що залежно від виду морально-психічного стану, змінюється форма поведінки у особи яка його переживає, а також й техніка прийняття нею професійно важливих рішень в конкретних умовах службово-бойової діяльності. Розглянемо більш докладніше. Отже, при функціональному морально-психічному стані слід виділити такі форми правомірної поведінки працівника поліції КОРД:

1) Високопрофесійна - працівник вирішує складні завдання службово-бойової діяльності на високому професійному рівні. Рішення щодо стратегії і тактики дій в конкретних умовах службово-бойової діяльності приймаються ним без особливого процесу обдумування, начебто підсвідомо, тобто прийняття рішення базується на компетентності, досвіді, практичних знаннях, уміннях і навичках, особистісному настрої; бойовій, функціональ-

ній і психологічній готовності; на основних інстинктах т.д. Такий працівник є висококваліфікованим майстром своєї справи.

Діагностичні ознаки зазначеної форми поведінки у працівника поліції КОРД: 1) поведінкові - зовнішньо виглядає зібраним, бадьорим, енергійним, миттєво реагує на зовнішні подразники, демонструє функціональну, бойову та психологічну готовність до вирішення конкретних завдань у певних умовах службово-бойової діяльності та ін.; 2) фізіологічні - працівник виявляє: активність, гарне самопочуття та ін.

2) Раціонально-прогностична - працівник в конкретних умовах службово-бойової діяльності компетентно виконує професійні функції. Рішення продумані, зважені, приймаються з урахуванням всіх прогнозованих перешкод і труднощів. Ця форма поведінки притаманна молодим фахівцям, які вже мають певний досвід роботи, однак, вони ще потребують систематичного удосконалення рівня професійної майстерності, тобто практичних знань, умінь та навичок.

Діагностичні ознаки: 1) поведінкові - працівник виявляє: зібраність, бадьорість, енергійність, адекватно реагує на зовнішні подразники, демонструє функціональну, бойову та психологічну готовність до виконання конкретних завдань у певних умовах службово-бойової діяльності та ін.; 2) фізіологічні - працівник виявляє: активність, гарне самопочуття та ін.

3) Вичікувальна - працівник в конкретних умовах службово-бойової діяльності займає найбільш сприятливу вичікувальну позицію. Прийняття рішення відкладається, йде складна боротьба мотивів, обговорюється тактика дій (техніка та способи дій); продумуються засоби, які необхідні для вирішення конкретного завдання. Зазначена форма поведінки притаманна як високопрофесійним фахівцям, так й молодим працівникам; так як вона продиктована зовнішніми умовами службово-бойової діяльності.

Діагностичні ознаки: 1) поведінкові - працівник виявляє: зібраність, стриманість, цілеспрямованість, врівноваженість, розсудливість, спокій, впевненість, демонструє функціональну, бойову та психологічну готовність до виконання конкретних завдань у певних умовах службово-бойової діяльності та ін.; 2) фізіологічні - активність, гарне самопочуття та ін.

При дисфункціональному морально-психічному стані слід виділити такі форми поведінки працівника поліції КОРД:

1) Примусово-мобілізаційна - працівник прикладає дуже багато зусиль для того щоби себе мобілізувати, налаштувати на діяльність; він напружено діє в конкретних умовах службово-бойової діяльності, з докладанням вольових зусиль; при цьому допускає помилки і промахи. Рішення щодо стратегії і тактики дій у певних умовах службово-бойової діяльності приймаються тяжко, іноді без ретельного процесу обдумування та в основному вони помилкові. Зазначена форма поведінки може бути притаманна особам які відчувають перевтому через перенавантаження, через невирішені проблеми, через постійне перебування у стресових ситуаціях.

Діагностичні ознаки: 1) поведінкові - відчуття втоми; загальна загальмованість, пасивність; розгубленість; втрата почуття гумору; знижений інтерес до міжособистісних стосунків; занадто часті помилки у роботі та ін.; 2) фізіологічні - низький рівень активності; болі у голові, спині, шлунку; тяжкість у грудях, безсоння або

сонливість, загальмованість та ін.

Таким працівникам рекомендована додаткова відпустка для відпочинку або психокорекція.

2) Апатична - працівник не здатний діяти, мобілізувати себе, зібратися з думками. Прийняття рішень не можливе.

Діагностичні ознаки: 1) поведінкові - прояв байдужості до навколишнього та себе; бажання перебувати на самоті, замкнутість, невиразність мови; відсутність ініціативи, бажань та прагнень; відчуття смутку, туги, безсилля, втоми, спустошеності та ін.; 2) фізіологічні - пасивність, загальна загальмованість; безсоння або сонливість та ін.

Такого працівника необхідно направити на консультацію до психолога або психіатра.

3) Шаблонно-інструктивна - працівник діє у відповідності до чіткої вказівки, наказу; за інструкцією, шаблоном; не проявляє гнучкість і креативність, як наслідок в конкретних умовах службово-бойової діяльності його тактика дій не ефективна, він може стати "легкою мішенню". Прийняття рішення працівником не можливе, в наслідок його несамостійності, залежності; замість нього рішення приймає керівник або колега.

Діагностичні ознаки: 1) поведінкові - виявляє: обмеженість, несамостійність, залежність від думки інших, тривожність; побоювання за наслідки прийнятих рішень; нездатність брати на себе відповідальність та ін.; 2) фізіологічні - низький рівень активності; болі у голові, спині, шлунку; безсоння або сонливість та ін.

Такі працівники здатні виконувати невеличкі легкі доручення, під час виконання яких не треба брати на себе відповідальність та самостійно приймати рішення. Вони не ефективні для самостійного вирішення конкретних завдань в екстремальних умовах службово-бойової діяльності.

4) Панічна - працівник панікує, діє хаотично, не усвідомлюючи (або частково усвідомлюючи) значення своїх дій, не може (або частково може) керувати своїми діями. Прийняття рішень щодо стратегії і тактики дій в конкретних умовах службово-бойової діяльності не можливе.

Діагностичні ознаки: 1) поведінкові - прояв надмірного страху, тривоги; хаотичність рухів, швидкість та незв'язність мовлення в наслідок сплутаності думок (зниження довірливості мислення) та ін.; 2) фізіологічні - серцебиття, прискорений пульс; пітливість або озноб, тремор; відчуття внутрішнього тремтіння, нестачі повітря, задухи; утруднене дихання; біль або дискомфорт у лівій половині грудної клітини; нудота, відчуття оніміння або поколювання (парестезії) в кінцівках, безсоння та ін.

При діагностиці вищезазначених ознак необхідно такого працівника направити на консультацію до психолога або психіатра.

5) Агресивно-домінантна - працівник агресивний, роздратований, може неправомірно застосувати фізичну силу або спецзасоби. Процес прийняття рішень спонтанний. Рішення, як правило, носять руйнівний характер, базуються на негативних емоціях. Наслідками таких рішень є неправомірна поведінка працівника КОРД.

Діагностичні ознаки: 1) поведінкові - прояв роздратованості, гніву, ярості, нестриманості, нестійкості; у працівника підвищена чутливість, образливість; експресивність рухів; відмічається посилення потягу до куріння, вживання алкогольних напоїв та ін. 2) фізіологічні - серцебиття, прискорений пульс; біль у грудні, шлунку; відчуття нестачі повітря, відчуття задухи; утруднене дихання; безсоння та ін.

Виявлення у працівника поліції КОРД більшості з вищезазначених деструктивних ознак визначає, що він не може ефективно виконувати професійні функції. Психологам необхідно вчасно провести психокорекційні заходи або направити його на консультацію до психіатра.

Отже, морально-психічний стан працівників Національної поліції України підрозділів особливого призначення є досить складним інтегральним психічним явищем, що має складну психологічну структуру; він детермінується суб'єктивними, об'єктивними і суб'єктивно-об'єктивними факторами; має досить складний психологічний механізм реалізації, від нього залежить форма поведінки працівника та процедура прийняття ним рішень в конкретних умовах службово-бойової діяльності.

Ми вважаємо, що для забезпечення ефективності службово-бойової діяльності працівників поліції КОРД та для підвищення їх боєздатності, психологам необхідно вжити систему заходів, які були би спрямовані на: 1) розробку психологічних методик щодо діагностики виду морально-психічного стану; 2) розробку психологічних технологій та методик щодо корекції дисфункціонального морально-психічного стану; 3) прогнозування реакцій і дій при вирішенні різноманітних службово-бойових завдань; 4) вжиття превентивних заходів задля унеможливлення неправомірних форм поведінки; 5) психопрофілактику виникнення деструктивних, адитивних форм поведінки; 6) підтримку стабільності функціонального морально-психічного стану персоналу КОРД.

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно підкреслити, що суб'єктам, які здійснюють професійно-психологічний відбір кандидата на службу в Національну поліцію України корпусу оперативно-раптової дії, необхідно глибоко та різнопланово, ретельно та копітко вивчати особистісні та соціальні моральні характеристики, провідний вид морально-психічного стану. При цьому застосовувати не тільки психодіагностичні методи, але й метод спеціальних доручень та метод спостереження. Слід наголосити, що саме це дозволить поповнювати лави Національної поліції корпусу оперативно-раптової дії надійними висококваліфікованими фахівцями, взірцями правової та моральної культури.

Література:

1. Завдання КОРД. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: <http://nationalpolice.com.ua/KORD/> - Назва з екрану
2. Юридична деонтологія : підручник / Ткаченко В. Д., Погребняк С.П., Лук'янов Д. В. та ін.; за ред. В. Д. Ткаченка. -- Х. : Одіссей., 2006. - 256 с.
3. Користін О.Є., Цільмак О.М. Професійно-психологічний відбір кандидатів на службу в ОВС за моральними характеристиками. [Текст] / О.Є. Користін, О. М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 2. - С. 224-226
4. Цільмак О.М. Загальнотеоретичні основи класифікації морально-психологічного стану, як інтегрального психічного явища особистості працівника ОВС. [Текст] / О. М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 1. - С. 133-135 - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_1_42

Цільмак О.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
Надійшла до редакції: 02.03.2016